

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

УДК: 796.332.015.14'06

*Олег Байрачний,
Валерій Золотухін
Андрій Крошка,
(Київ, Україна)*

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ 6-13 РОКІВ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ
СПОРТИВНИХ ШКІЛ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Анотація. Проаналізовано проблеми проведення відбору юних футболістів в дитячо-юнацькі спортивні школи в сучасних умовах. Визначені основні наслідки відсутності відбору на перших етапах багаторічної підготовки в контексті підготовки спортивного резерву для професійного футболу. Запропоновано шляхи мінімізації негативного впливу відмови від повноцінної оцінки придатності юних футболістів до досягнення високих спортивних результатів.

Ключові слова: спортивний відбір, підготовка юних футболістів, дитячо-юнацькі спортивні школи

**FEATURES OF SELECTION OF YOUNG FOOTBALL PLAYERS 6-13
YEARS OLD IN MODERN CONDITIONS OF FUNCTIONING OF
CHILDREN AND YOUTH SPORTS SCHOOLS: PROBLEMS AND WAYS
OF THEIR SOLUTION**

*Bairachny Oleg V.,
Zolotuhin Valeriy V.,
Kroshka Andriy V.*

Summary. The problems of the selection of young football players for children and youth sports schools in modern conditions are analyzed. The main consequences

of the lack of selection at the first stages of long-term training in the context of training a sports reserve for professional football have been determined. The ways of minimizing the negative impact of refusal from a full assessment of the fitness of young football players to achieve high sports results are proposed.

Keywords: *sports selection, training of young football players, youth sports schools*

Досягнення високих спортивних результатів серед іншого передбачає максимальну відповідність можливостей спортсмена вимогам виду спорту [1, 4-6]. Оцінка даної відповідності та прогнозування вірогідності її реалізації в оптимальні вікові відрізки має відбуватися в межах відбору на етапах багаторічної підготовки [1-4].

В останні роки однією з головних проблем в системі підготовки спортивного резерву в українському футболі є відхід більшості профільних спортивних закладів від повноцінного відбору. Причини, що обумовили дану ситуацію, мають загальнодержавний характер та потребують окремого вивчення. В межах даної роботи лише зазначимо, що брак фінансування дитячо-юнацьких спортивних шкіл призвів до прямої їх залежності від фактичної кількості дітей, що займаються. Дана проблема характерна для всіх видів спорту але відносна масовість у футболі обумовлює певні специфічні особливості, які ми і розглянемо в контексті нашої теми.

Аналізуючи процес комплектації навчально-тренувальних груп з футболу в спортивних школах, можемо констатувати, що станом на сьогодні всі діти, які не мають медичних протипоказань та виявили бажання займатися футболу отримують таку можливість. В не великих населених пунктах це відбувається здебільшого через необхідність в принципі сформувати групу для проведення навчально-тренувальних занять і повноцінний відбір призведе до неуккомплектованості окремих вікових груп. В той час як у великих містах через матеріальну залежність спортивних шкіл від кількості тих, що займаються в межах однієї вікової категорії формуються 2-3 склади. В обох випадках спільним є те, що до занять футболу потрапляють діти, які не мають

відповідних задатків та здібностей, а також суттєво погіршуються умови підготовки для талановитих дітей. Адже роль та значення відбору в побудові раціональної системи підготовки юних футболістів полягає не тільки в оцінці придатності окремої дитини до успішної діяльності в межах виду спорту, а й в створенні відповідного конкурентного середовища, що забезпечує протікання навчально-тренувального процесу в умовах оптимального супротиву, об'єктивізує необхідність докладання спортсменом зусиль на необхідному для перманентного розвитку рівні.

Одразу необхідно відзначити, що дану проблематику ми будемо розглядати з точки зору побудови раціональної системи підготовки юних футболістів, метою якої є певна кількість кваліфікованих гравців, які здатні конкурувати на професійному рівні до досягати високих спортивних результатів. Проблема самореалізації та професійного і особистісного розвитку дитини, яка об'єктивно не має відповідних здібностей, але все одно по ряду причин (вади в системі підготовки, хибна мотивація дитини, батьків та тренерів тощо), потрапляє до ДЮСШ також потребує окремого вивчення та аналізу.

Далі ми послідовно проаналізуємо ситуацію, що склалася в системі підготовки юних футболістів в контексті відсутності повноцінного відбору та проаналізуємо наступні негативні аспекти:

- розподіл дітей на склади («основний», «перший», «другий», «третій»);
- надмірна кількість тренувальних занять, що повинен провести тренер;
- неоднорідність груп за рівнем підготовленості дітей;

На перший погляд диференціація дітей за рівнем підготовки є логічним кроком в умовах набору значної кількості дітей (25+) одного віку. Особливо це актуально на етапі початкової підготовки де оптимальною є група, що складається з 8-12 дітей. Більш того, по суті такий розподіл, нехай у видозміненому вигляді, але все ж таки реалізує основні методи та принципи відбору. Так, відбір відбувається не до спортивної школи (виду спорту), а до «основного»/«першого складу» і відсів відсутній, але тим не менш тренер повинен розробити певні модельні характеристики, сформулювати критерії та

підібрати комплекс засобів та методів оцінки відповідності можливостей дітей модельним показникам. Системна проблема, що негативно впливає на весь період підготовки юних футболістів, полягає в тому, що, як правило, метою є не об'єктивно оцінити фактичні та, що найголовніше, потенційні можливості гравця, а визначити його здатність допомогти команді досягти успіхів у змаганнях вже на першому етапі багаторічної підготовки. Очевидно, що з точки зору стратегії підготовки юних футболістів, надмірна орієнтація на поточний рівень підготовленості гравця 6-13 років є безперспективною. Як правило, основною причиною різниці у рівні розвитку фізичних здібностей та ступені оволодіння техніко-тактичними елементами є біологічний вік юного футболіста. Цей фактор впливає на можливість демонстрації навичок гри на ранніх етапах багаторічної підготовки, але фактично починає нівелюватися після 14 років за умов раціонального навчально-тренувального процесу для всіх складів команди. Остання теза і підводить нас до наступного аспекту, а саме особливостей розподілу тренувального навантаження між тренерами спортивної школи.

Психолого-педагогічні науки застерігають, а практика підтверджує, що провести на належному професійному рівні три та більше тренувальних занять на день фактично не можливо. Брак часу призводить до не належного планування навчально-тренувального заняття та аналізу після його проведення. Психологічна виснаженість та знижений рівень прояву когнітивних здібностей природньо обумовлюють погіршення рівня виконання функціональних обов'язків тренером з кожним наступним тренуванням. Як наслідок, тренер, свідомо або ні, поступово розставляє пріоритети и більше уваги приділяє «основному» складу, з яким він сподівається досягнути поточних турнірних результатів. Все це призводить до, хоча і штучного по суті, але ще більшого розриву між рівнем підготовленості гравців в різних групах.

Завершуючи огляд основних негативних аспектів відсутності повноцінного відбору ДЮСШ, проаналізуємо наслідки та виклики, що постають перед тренером у зв'язку з неоднорідністю груп за рівнем підготовленості гравців. Ми

не будемо повторювати причини такої ситуації та детально зупинитися на різних варіантах організаційно-методичних моделей побудови навчального процесу (один або декілька складів, кількість гравців на одного тренера), а зупинимось на ключових моментах, що мають стратегічне значення та які необхідно врахувати тренерів в процесі побудови навчально-тренувального процесу. Фактично в такій групі (команді) виділяється три підгрупи: ретарданти (діти з пізнім біологічним дозріванням), акселерати (випереджаючий темп біологічного розвитку) та діти, біологічний вік яких співпадає з паспортним. Не дивлячись на те, що перші дві категорії, як правило, менш чисельніші за третю, важливість проблеми меншою не стає. Знов ж таки, якщо стратегічна мета підготовки, що полягає в максимальній реалізації потенційних можливостей *кожної* дитини, є незмінною. До головних причин негативних наслідків неоднорідності групи можемо віднести наступні:

- 1) обмежені можливості реалізації принципу індивідуалізації в футболі, де основною організаційно-методичною формою є групова
- 2) складність адекватної постановки завдань та відповідно добору засобів та методів тренування;
- 3) перманентні випадки виконання вправ коли гравці, які взаємодіють та/або протидіють не сумісні за основними параметрами виконання рухових дій та техніко-тактичних прийомів.

Зазначені причини тісно пов'язані між собою та впливають одне на одне. Перші дві, сподіваємось, є зрозумілими та не потребують окремих пояснень, а на третій зупинимось окремо. Суть цієї проблеми полягає в тому, що процес навчання та розвитку гравця можливий в тому випадку, коли складність та рівень навантаження вправ є одночасно такими, що футболіст об'єктивно здатен їх виконати, та, в той же час, стимулювати до максимальної концентрації та оптимального рівня напруження. В педагогіці існує відповідний термін «зона найближчого розвитку» і саме в цій зоні мають проходити вправи, спрямовані на розвиток. Складність в тому, що кожен гравець має свою «зону найближчого розвитку» та відповідно в нашому випадку матиме місце їх не співпадіння.

Часто це призводитиме до того, що запропоновані тренером засоби та методи тренування матимуть розвиваючий ефект для одних та не адекватними для інших (або надто легкі, або надто складні). До речі, якщо в ситуації з ретардантами нехай інколи не адекватна, але все ж таки реакція з боку тренера має місце, то з акселератами складніше. Нерідко тренер задовольняється самим фактом зовні правильно виконаним руховим завданням, ігноруючи при цьому з яким рівнем віддачі та концентрації його було виконано, що зрештою і обумовлює тренувальний ефект вправи. В підсумку на не оптимальному рівні діють як ті, для яких вправа є надто складною, так і ті, для яких вона надто легка.

Підсумовуючи вище викладене, необхідно перш за все відзначити, що відсутність повноцінного відбору юних футболістів за умови незмінності стратегічної мети діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл суттєво ускладнює роботу тренера. Іншими словами ліквідація відбору та перетворення процесу комплектації навчально-тренувальних груп на набір додатково поставила перед тренером ряд завдань, що потребують прояву інколи доволі специфічних компетенцій та якостей.

Шляхи вирішення зазначених проблем можуть бути різними та залежать від багатьох факторів та специфіки і умов діяльності кожної окремої спортивної школи. В широкому сенсі слід зазначити, що всі можливі заходи мають бути спрямовані на забезпечення оптимальних умов для всіх дітей. Ефективне планування та аналіз тренувальних занять, адекватні організаційно-методичні умови навчально-тренувального процесу, оптимальна поведінка тренера під час занять, його увага і не байдужість до кожного мають бути забезпечені для всіх гравців не залежно від їх приналежності до того чи іншого складу команди. Більш конкретними кроками в межах тренувального заняття можуть стати індивідуальні завдання (або умови виконання вправи) для окремих гравців, свідомий розподіл гравців на групи для виконання вправ з урахуванням рівня їх підготовленості. Звичайно достатня кількість тренерів у штаті спортивної школи також сприятиме вирішенню більшості задач, пов'язаних з проблемою,

що розглядалася. Ефективною протидією роботи з гравцями, які мають різні темпи біологічного розвитку є перманентний моніторинг їх прогресу та активна ротація між складами або віковими групами. Відмова від пріоритетності змагального результату є, напевно, найбільш вагомим фактором, який здатен позитивно вплинути практично на всі аспекти проблеми і заслуговує на окремий розгляд.

На останок, не зайвим буде ще раз наголосити на тому, що саме проведення відбору на засадах основних організаційних та методичних принципів дозволяє уникнути більшості з перелічених вище проблем. Саме тому, на нашу думку, кожна спортивна школа та академія, кожен тренер має зробити все можливе для того, щоб реалізувати процес відбору в процесі підготовки юних футболістів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Иссурин В.Б. Научные и методические основы подготовки квалифицированных спортсменов / В.Б. Иссурин, В.Я. Лях – М.: 2020. – 176с.
2. Иссурин В.Б. Спортивный талант: прогноз и реализация /В.Б. Иссурин. – М.: Спорт, 2017. – 240с.
3. Петухов А.В. Футбол. Формирование основ индивидуального технико-тактического мастерства юных футболистов. Проблемы и пути решения: монография /А.В. Петухов. М.: Советский спорт, 2006. – 232с.
4. Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения / В.Н. Платонов. – Киев: Олимпийская литература. – 2004. – 808с.
5. Серова Л.К. Профессиональный отбор в спорте. Учебное пособие для ВУЗов физической культуры /Л.К. Серова. – М.: Человек, 2011. – 160с.
6. Шинкарук О.А. Отбор спортсменов и ориентация их подготовки в процессе многолетнего совершенствования (на материале олимпийских видов спорта) / О. А. Шинкарук. — К.: Олимп. лит., 2011. — 360 с.

Відомості про авторів

Байрачний Олег Васильович – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри футболу Національного університету фізичного виховання і спорту України, obairachniy@gmail.com Сертифікат: **ТАК** про конференцію дізнався з повідомлення на особистий e-mail.

Крошка Андрій Володимирович – викладач кафедри футболу Національного університету фізичного виховання і спорту України Сертифікат: **ТАК** про конференцію дізнався з повідомлення на e-mail кафедри.

Золотухін Валерій Васильович – викладач кафедри футболу Національного університету фізичного виховання і спорту України Сертифікат: **ТАК** про конференцію дізнався з повідомлення на e-mail кафедри.